

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN KAPATTIĞI SOSYAL DEMOKRAT PARTİ

20 Mart 2025

Yıldırım Koç

Günümüzde Atatürkçülüğü “sosyal demokrasi” veya “sosyal demokrasi”yi de çağdaş Atatürkçülük zannedenler (tarihimizi hiç bilmeden) bir çarpıtmaya inanıyor.

Mustafa Kemal Paşa, önce Sosyal Demokrat Fırkası'nı kapattı, ardından da bu partinin yeniden kurulma girişimini Bakanlar Kurulu kararıyla reddetti.

Bu süreci anlamak için, önce Osmanlı'daki sosyal demokrat örgütlenmelere, ardından da Kurtuluş Savaşı sırasında Avrupa'daki sosyal demokrat örgütlerin tavrına bakalım.

Osmanlı'da Sosyal Demokrat Partiler

Osmanlı döneminde ilk sosyal demokrat parti, Ermenilerin kurduğu Hınçak'tı.

Sosyal demokrat **Hınçak Partisi** 1887 yılında İsviçre'de Cenevre'de kuruldu. İkinci Enternasyonal'e üyeydi ve Avrupa'nın diğer sosyal demokrat partileriyle ilişki içindeydi. Örgütün amacı, bağımsız bir Ermenistan'da sosyalizmi kurmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için umutlarını Avrupa'nın büyük güçlerine (diğer bir deyişle, emperyalist devletlere) bağlamıştı. Osmanlı Devleti'ni kendi güçleriyle yenemeyeceklerini biliyordu. Bu amaçla terör eylemlerine girişti. Beklentileri, bu terör eylemlerine Osmanlı Devleti'nin sert ve eylemlere katılmayanları da hedef alan baskı yöntemleriyle yanıt vermesiydi. Böylece emperyalist devletlerin Osmanlı'ya baskı yapması ve Ermenilerin bağımsızlık talebinin gerçekleşmesi bekleniyordu.

Sosyal demokrat Hınçak Partisi'nin, kurtuluşu emperyalistlerin desteğinde arayan girişimi, Ermeni halkı için büyük felakete neden oldu.

Sosyal Demokrat Fırkası 1918 yılı Aralık ayında İstanbul'da kuruldu. Genel başkanı Dr.Hasan Rıza Bey, genel sekreteri Yorgaki Efendi idi. Tarık Zafer Tunaya'nın belirttiğine göre, “Fırka kendisini İkinci Enternasyonal'e bağlı saymıştır.” Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson'un, Osmanlı'nın parçalanmasını da öngören ilkelerini savunuyordu. Fırkanın programında örgütün amacı şöyle ifade ediliyordu: “Fırkanın gayeleri: Alelumum işçilerin amele ve çiftçilerin tanzimi âmal, ve teşriki mesailer, bilcümle teşkilatın sosyal demokrat esasatına ifrağı, (...) sermayedar şirket ve cemiyetlerinin yine sosyal demokrat prensiplerine tevfiği, (...) beynelmilel sosyal demokrat teşkilat-ı umumiyesile teşriki...” Osmanlı'nın teslim olmasından sonra kurulan bu sosyal demokrat parti, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması sonrasında kapatıldı. (Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, Cilt 1, 1908-1925*, İletişim Yay., İstanbul, 2009;214-231, 79-83)

Hüseyin Hilmi Bey'in (“İştirakçi Hilmi”) önderliğinde 1919 yılı Şubat ayında kurulan **Türkiye Sosyalist Fırkası** da “sosyal demokrat” idi. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın İkinci Enternasyonal'le bağlantısı vardı. Partinin programında sosyalizm savunuluyor, örgütün, “sermayedar sınıfının zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini” temin etmeye çalışacağı belirtiliyordu.

İngiliz ajanı olduğu ileri sürülen ve İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Tim Harington'dan grevler için de maddi destek alan Hüseyin Hilmi Bey, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması sonrasında, 1922 yılı Kasım ayında vurularak öldürüldü.

Osmanlı'da kurulan sosyal demokrat partiler, şu yada bu biçimde, emperyalist güçlerin işbirlikçileriydi.

Kurtuluş Savaşımız ve Avrupa'daki Sosyal Demokrat Örgütler

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşımız sırasında Sovyet Rusya'daki komünistlerle yakın bir işbirliği içindeydi. Ayrıca bir Komünist Partisi de kurdu. Ancak sosyal demokratlarla bir işbirliğine girmedi; çünkü sosyal demokratlar Anadolu'da sürdürülmekte olan anti-emperyalist bağımsızlık savaşını desteklemiyorlardı.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda Batı ülkelerindeki sosyal demokratların iki uluslararası örgütü vardı.

Sosyal demokrat çizgideki Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) 1901 yılında kurulmuş, Birinci Dünya Savaşı sürecinde dağılmış, 1919 yılında gerçekleştirilen Amsterdam Kongresiyle yeniden oluşturulmuştu.

Uluslararası Sendikalar Federasyonu sosyal demokratların yönetimi altında faaliyet gösterdi ve 1932 yılına kadar üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti savundu.

Bu örgütün 1921-1939 döneminde yayımlanmış olan dergisinde (**The International Trade Union Movement, Review of the International Federation of Trade Unions**) ve bu örgütün tarihine ilişkin yayımlanmış kitaplarda, 1919-1922 döneminde Anadolu'da verilen anti-emperyalist bağımsızlık savaşına ilişkin hiçbir değerlendirme bile yoktur. IFTU'nun bu tavrı son derece doğaldı; çünkü sosyal demokrasi emperyalizmin destekçisiydi; kendi ülkesinde üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti (sosyalizmi) savunsa bile, sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı çıkmıyordu, sömürgeciliğin tasfiyesi için en küçük bir çaba göstermedi.

Kurtuluş Savaşımız döneminde emperyalist ülkelerin sosyal demokrat partilerinin öncülüğünde enternasyonaller de kuruldu.

1889 yılında sosyal demokrat ve sosyalist partiler ve işçi partileri tarafından kurulan İkinci Enternasyonal 1914 yılında dağıldı. 1919 yılında sosyal demokrat partilerin bir bölümü Berne Enternasyonal'i oluşturdu. 1921 yılı Şubat ayında da Viyana Birliği veya İkibuçukuncu Enternasyonal diye bilinen örgütlenme gerçekleştirildi. Bu iki örgütlenme 1923 yılı Mayıs ayında Emek ve Sosyalist Enternasyonal'i kurdular. Günümüzdeki Sosyalist Enternasyonal'in atası bu örgüttür.

Bu örgütlenmeler Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı görmezden geldi; bu örgüte üye sosyal demokrat partiler kendi emperyalist ülkelerinin devlet ve sermaye politikalarını destekledi.

Mustafa Kemal Paşa, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmediğinden değil, çok iyi bildiğinden Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapısından sosyal demokrasiyi sokmadı; sosyal demokrasi adı altında emperyalist ülkelere bağımlı örgütlerin kurulmasına izin vermedi.

Mustafa Kemal Paşa, Sosyal Demokrat Parti'yi Kapattı

İstanbul'da 23 Aralık 1918 tarihinde Sosyal Demokrat Fırkası kuruldu. Partinin önderi Dr.Hasan Rıza idi. Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson'un emperyalist çıkarları koruyan ilkelerine bağlı olduğunu açıklıyordu. Sosyal Demokrat Fırkası'nın 1922 yılında kapatıldığı biliniyor.

Dr.Hasan Rıza, 1924 yılında Sosyal Demokrat Fırkası'nı yeniden kurmak istedi. Bakanlar Kurulu'nun 13 Mayıs 1925 tarihli kararında, Sosyal Demokrat Fırkası'nın geçmişte yasaklandığı ve yeniden faaliyete geçmesine izin verilmediği belirtiliyordu. Bu Bakanlar Kurulu kararında Gazi Mustafa Kemal'in de imzası bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararında şöyle deniyordu:

“Mevzuat ve hali hazır kanunlarımızın esasına aykırılık ve memleketin emniyet ve asayişini ihlale cüret ve muzır maksatlar ve yasaklananların takibi gibi sebeplerden dolayı fesh edilen her hangi bir fırkanın, tekrar aynı unvan ve maksat ile kurulup gelişmesi, memleket idare ve siyasetine ters olduğundan evvelce fesh olunmuş ve tekrar tesis ve ihyası için tesis edenler tarafından müracaat edilmiş Sosyal Demokrat Fırka'nın yeniden teşkili men edilmiştir.” (İleri, Hasan, Türkiye’de Sosyal Demokrasi, 1908-1998, Ankara, 1998;44-45)

Hasan Rıza 31 Mayıs 1926’da Sosyalist Enternasyonal’e bir mektup gönderdi. Para yardımı talebinde bulundu.

Hasan Rıza 1930 yılında Sosyal Demokrat Fırkası’nı kurmak için yeniden izin istedi. Yine izin verilmedi.

Atatürk bu ülkede Sosyal Demokrat Parti kurdurtmadı. CHP’nin kapısından içeriye “sosyal demokrasi” kavramını sokturmadı.